

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE OČAKÁVANÉ EMÓCIE V SÚVISLOSTI S AGRESÍVNÝM SPRÁVANÍM

FACTORS AFFECTING ANTICIPATED EMOTIONS IN ASSOCIATION WITH AGGRESSIVE BEHAVIOR

Katarína VASKOVÁ

Katedra psychológie
Filozofická fakulta
Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach
Petzvalova 4, 040 11 Košice
e-mail: katarina.vaskova@gmail.com
tel.: 00 421 911 504 967, 00 421 552 347 158

Príspevok bol podporený projektom VEGA 1/0785/09 „Osobnostné a situačné faktory sebakontroly“

Abstrakt

Konfliktné situácie a situácie zrady nie sú pre ľudí zriedkavou skúsenosťou. V kontexte širšie koncipovaného výskumu vychádzajúceho z Richetinovej, Richardsnovej a Boykina (2011) a ich rozšírenia teórie plánovaného správania (Theory of Planned Behavior) aplikovaného na agresívne správanie bola analyzovaná skladba očakávaných emócií v závislosti od uskutočnenej alebo neuskutočnenej agresívnej reakcie. V snahe preniknúť hlbšie do problematiky bola sústredená pozornosť aj na faktory, ktoré môžu mať významný vplyv na charakter očakávaných emócií – chuť vynadať (behavioral desire) a kontrolu. Výsledky ukázali očakávanie odlišných emócií v závislosti od situácie a potvrdili dôležitú úlohu chuti vynadať. Úloha kontroly sa však ukázala ako nevýznamná. Bližšie vysvetlenia v súvislosti so sebakontrolou a sebareguláciou sú uvedené v príspevku.

Kľúčové slová: očakávané emócie, konflikt, agresia, sebakontrola, behaviorálna túžba

Abstract

Conflict situations and situations of guile are not rare in our everyday life. In context of broadly conceived study, inspired by Richetin-s and Richardson's (2011) extension of Theory of Planned Behavior, the character of anticipated emotions in relation to situation of aggressive and non aggressive reaction is analyzed. Influence of behavioral desire and perceived behavioral control is examined. Results show anticipating different emotions in relation to situation and acknowledge significant role of behavioral desire. Unimportant role of perceived behavioral control is ascertained. Closer explanations in relation to self-control and self-regulation is discussed.

Key words: anticipated emotions, conflict, aggression, self-control, behavioral desire

Agresia je bohužiaľ každodennou súčasťou života človeka. Ak nie v zmysle, vlastného agresívneho správania sa, tak sprostredkované prostredníctvom médií a iných informačných ka-

nálov. Čo však stále budí pozornosť, je fakt, že v niektorých prípadoch sa aj napriek prítomnosti silných situačných vplyvov (napríklad provokácie) človek nespráva agresívne. Príčina sa zväčša pripisuje aktivácii sebaregulačných mechanizmov, ktorých súčasťou je aj sebakontrola a s ňou súvisiaca inhibícia. (Pod sebareguláciou pritom rozumieme všeobecnú schopnosť prispôbiť svoje správanie aktuálnym požiadavkám (Ráczová, 2011)).

V rámci agresie bola venovaná pomerne široká pozornosť funkcii emócií (Geen, 2001). Najčastejšie sa však spájala s identifikáciou ich vplyvu na kognitívne procesy napríklad pri zhodnotení situácie, rozhodovaní a i. (viď napr. Dunn, Schweitzer, 2005, Lerner, Keltner, 2001, Lerner, Tiedens, 2006). Odlišný prístup ku štúdiu emócií, ak vnímame agresívne správanie ako zlyhanie kontrolných mechanizmov, sa sústredil na ich význam v procese sebaregulácie. Sem môžeme zaradiť napríklad Carvera a Scheiera (2006), Higginsa (2000). Títo však hovoria o regulačných systémoch a ich funkciách pri kontrolovaní *zažívania* emócií. Na rozdiel od nich Leone, Perugini a Bagozzi (2005) prichádzajú s pohľadom na emócie ako na očakávané dôsledky správania – *očakávané emócie*.

Očakávané emócie disponujú špecifickým kognitívno-afektívnym charakterom a navyše prispievajú k regulácii správania človeka. Kľúčová je ich väzba na budúce udalosti. Vzťahujú sa k imaginácii možných situačných alternatív, pričom ich hodnotenie do istej miery závisí nielen od schopnosti človeka predstaviť si samotnú situáciu, ale aj zhodnotiť jej pravdepodobné dôsledky. Ide o schopnosť predstaviť si nakoľko by človek prežíval konkrétne pozitívne, alebo negatívne emócie v tej, či inej situácii (Baumgartner, Pieters, Bagozzi, 2008). Perugini a Bagozzi (2004b) pritom zdôrazňujú, že ich regulačný charakter spočíva práve v zameraní na dôsledky. Uvedomenie si toho, ako by sa človek cítil v prípade, že by sa správal istým spôsobom motivuje udržanie správania zameraného na dosiahnutie pozitívneho a vyhnutiu sa negatívnemu cieľu, a to dokonca nezávisle na odhadovanej pravdepodobnosti výskytu danej situácie (Baumgartner, Pieters, Bagozzi, 2008, Bagozzi, Baumgartner, Pieters, 1998).

Uvedené do istej miery reflektujú aj výsledky Giniho (2006) štúdie. Autor sa zameriaval na šikanovanie ako formu agresie, pričom uvádza, že ľudia, ktorí sú náchylní k prežívaniu viny sa menej správajú agresívne. Tvrdí, že prežívanie aj spomenutej emócie pôsobí regulačne. Tento sebaregulačný mechanizmus naznačuje, že ľudia sa správajú takým spôsobom, ktorý im prináša uspokojenie, pocity sebahodnoty, a snažia sa vyhnúť správaniu, ktoré devalvuje ich morálne štandardy a vedie k sebaodsúdeniu.

Výskumy tiež ukázali, že čím intenzívnejšie boli pozitívne a negatívne očakávané emócie, tým viac boli ľudia motivovaní zrealizovať správanie, potrebné k dosiahnutiu úspechu alebo vyhnutiu sa neúspechu, pričom pozitívne emócie sa spájali s úspechom a negatívne s neúspechom (Leone, Perugini, Bagozzi, 2005, Baumgartner, Pieters, Bagozzi, 2008). Navyše podľa Baumgartnera, Pietersa a Bagozziho (2008) negatívne emócie vedú k silnejšiemu zámeru, než pozitívne emócie.

Obdobné výsledky priniesli aj štúdie zo sféry očakávaných dôsledkov a agresie, kde sa preukázalo, že očakávanie benefitov po agresívnom čine sa spájalo s vyšším výskytom agresívnych reakcií (Archer, Southall, 2009, Archer, Fernández-Fuertes, Thanzami, 2010, Marks, Hine, 2012, Rutter, Hine, 2005, Goldstein, Tisak, 2004,). V tejto súvislosti bol overovaný aj vplyv sebakontroly, tu platilo, že nízka sebakontrola a prevažujúce očakávanie pozitívnych dôsledkov prispievajú k fyzickej agresii (Archer, Southall, 2009, Archer, Fernández-Fuertes, Thanzami, 2010).

Očakávané emócie sa neskôr stali jedným z kľúčových faktorov, ktorými Perugini a Bagozzi (2004a, 2004b) rozšírili Ajzenovu a Fishbeinovu Teóriu plánovaného správania (Theory of Planned Behaviour, ďalej len TPB). TPB pôvodne pozostávala z niekoľkých základných štruktúr (postoje, subjektívne normy, vnímaná behaviorálna kontrola, zámer a správanie). Perugini a Bagozzi tento model prepracovali a premenovali do podoby súčasného Modelu na cieľ orientovaného správania (Extended Model of Goal-directed Behavior, ďalej len EMGB).

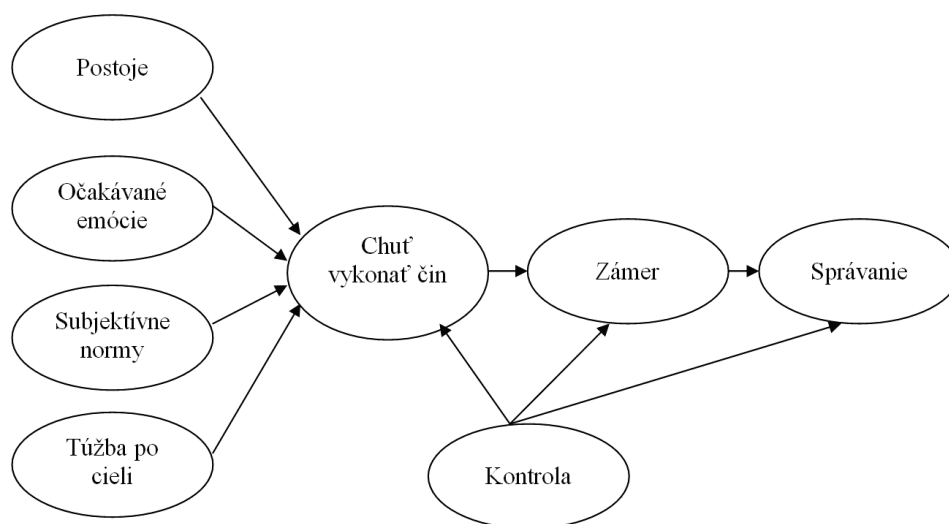
Rovnako významným rozšírením bolo zakomponovanie *túžby*. Túžba mala podľa autorov priniesť explicitný motivačný obsah, ktorý by indukoval úmysel správať sa istým spôsobom. Pod týmto pojmom sa myslí „stav mysle, kde má človek osobnú motiváciu vykonať čin, alebo dosiahnuť cieľ“ (Perugini, Bagozzi, 2004a, s.71). Jednou z jej funkcií je transformácia dôvodov uskutočňovania správania na motiváciu k ich realizácii.

Perugini a Conner (2000) diferencujú dva druhy túžby – túžbu po dosiahnutí cieľa (goal desire) a chuť správať sa istým spôsobom, alebo vykonať čin (behavioral desire).

Nedávno aj Richetinová, Richardsonová a Boykin (2011) potvrdili význam očakávaných pozitívnych emócií ako prediktorov túžby po uskutočnení agresívnej reakcie. Ukázalo sa, že ak si niekto spájal vykonanie agresívneho činu s pozitívnymi emóciami, jeho chuť zrealizovať tento čin sa závisle na jeho očakávaníach zvyšovala.

Posledným kľúčovým rozšírením TPB bolo začlenenie cieľa. Týmto spôsobom sa Perugini a Bagozzi (2004a, 2004b, Perugini, Conner, 2000) snažili prispieť k vysvetleniu správania prostredníctvom jeho väzby na konkrétny cieľ. Správanie je tak vnímané ako prostriedok pre jeho dosiahnutie. Dôležitá úloha cieľa v súvislosti s agresiou bola niekoľkokrát výskumne potvrdená (viď napr. Denzler a kol., 2009, Anderson a Bushman, 2002).

EMGB bol neskôr aplikovaný na agresiu autormi Richetinovou, Richardsonovou a Boykinom (2011), avšak po vypustení faktora minulej skúsenosti. Podobu výsledného modelu popisuje obr. 1.

Obrázok 1: Model agresívneho správania podľa Richetinovej a Richardsonovej (2011, s. 45)

V EMGB je sebaregulácia zastúpená hneď na niekoľkých úrovniach. Jednou z nich je spomínané začlenenie očakávaných emócií. Druhou je zameranie modelu na správanie, ktoré je orientované na cieľ, a teda spočíva v zaradení cieľa medzi kľúčové faktory. A v neposlednom rade je sebaregulácia zastúpená aj v rámci konštruktu *vnímanej behaviorálnej kontroly* (perceived behavioral control). Táto bola súčasťou už TPB. Ajzen ju pôvodne definoval ako presvedčenie osoby o pravdepodobnej obťažnosti realizácie konkrétneho činu. (Armitage, Conner, 2001)

Jej ponímanie pozostávalo z dvoch vzájomne prepojených komponentov – sebaúčinnosti a kontrolovateľnosti. Sebaúčinnosť ako zložka kontroly zahŕňala obťažnosť a sebadôveru, s akou jedinec realizoval konkrétne správanie. Druhý komponent obsahoval vnútorné presvedčenia ľudí o tom, či majú kontrolu nad správaním, a či je jeho vykonanie alebo nevykonanie závislé od ich vôle (Kraft, 2005). Zahŕnutie sebaúčinnosti poukazuje na širšie chá-

panie kontroly oproti sebakontrolu, ako je v súčasnosti charakterizovaná. Napríklad Carver a Scheier (2006) definujú sebakontrolu ako prekonanie tendencie ku správaniu v snahe dosiahnuť iný cieľ. Obdobne Baumeister a DeVall (2005) ju popisujú ako vnútornú schopnosť, umožňujúcu človeku odolať pokušeniu a nekonať podľa okamžitých impulzov, pričom vždy ide o riešenie konkrétnych impulzov v konkrétnej situácii.

Týmto spôsobom bol vytvorený komplexný model, ktorého základnou snahou bolo postihnúť správanie v celej jeho rozmanitosti, čo by však zároveň splňalo požiadavky pre jeho empirické overenie.

V úzkej nadväznosti na uvedené bol realizovaný širšie koncipovaný výskum, ktorého základným cieľom bolo overenie platnosti EMGB modelu. V rámci predkladaného príspevku sme sa však sústredili len na niektoré parciálne analýzy, kde centrálnym pojmom boli očakávané emócie a s nimi súvisiace faktory, ktoré môžu ovplyvňovať sebareguláciu v situácii provokácie. Keďže očakávané emócie samy prezentujú ústredný sebaregulačný faktor, zamerali sme sa na zisťovanie ich prípadného odlišného zloženia v závislosti od uskutočnenej, či neuskutočnenej agresívnej reakcie. V tomto prípade existoval predpoklad, podľa ktorého platí, že ak očakávané emócie prispievajú k sebaregulácii, tak ich skladba by mala byť výrazne odlišná v závislosti od konkrétnej reakcie na provokáciu.

V snahe preniknúť o čosi hlbšie do problematiky bolo druhým cieľom priblíženie vplyvu dvoch ďalších faktorov na emócie – chuť vynadať (behavioral desire) a vnímaná behaviorálna kontrola, a to tak v situácii uskutočnenej, ako aj neuskutočnenej agresívnej reakcie. Tu bol predpoklad, že oba faktory budú významne ovplyvňovať skladbu očakávaných emócií v uvedených situáciách.

METÓDA

Výskumná vzorka

Výskumný súbor pozostával zo 78 mužov a 104 žien, spolu 182 respondentov, vo veku od 18–28 rokov (priemerný vek bol 20,84 rokov so štandardnou odchýlkou 1,94). Šlo o študentov Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach a posledného ročníka gymnázia v Košiciach. Vzorka bola vyberaná príležitostným výberom.

Metodika

Pre účely overenia EMGB modelu bola vytvorená slovenská adaptácia dotazníka použitého v pôvodnom výskume Richetinovej, Richardsonovej a Boykina (2011).

Dotazník pozostával z niekoľkých vnútorných častí, podľa premenných, ktoré zachytával, pričom pri odpovedi zvažoval dve možné reakcie – *kričanie a/alebo nadávanie*, ako najčastejšie sa vyskytujúce formy verbálnej agresie a *vyhnutie sa kričaniu a/alebo nadávaniu*. Základná inštrukcia bola v nasledujúcom znení:

„Predstavte si, že vás podrazí váš blízky priateľ, alebo partner.“

Prvá časť dotazníka sa zameriavala očakávanie intenzity prežívania pozitívnych a negatívnych emócií. Otázky boli formulované nasledovne: „Predstavte si, že by ste na takého priateľa kričali. Nakoľko nadšený by ste potom boli?“. Znenie položiek variovalo v závislosti od uskutočnenej, resp. neuskutočnenej agresie a očakávanej emócie. Medzi pozitívne emócie boli zaradené aj hrdosť, radosť a spokojnosť. Negatívne očakávané emócie boli reprezentované sklamaním, vinou, rozrušením, frustráciou a ľútosťou, v súlade s pôvodným autorským dotazníkom Richetinovej, Richardsonovej a Boykina (2011).

Ďalej nasledovali otázky týkajúce sa chuti vynadať v nasledujúcom znení: „Nakoľko silná by bola vaša túžba kričať na takého priateľa?“, „Chcel by som mu nadávať.“, „Kričať na

takého priateľa je niečo, čo by som chcel urobiť.“ a otázky týkajúce sa vnímanej kontroly: „Nakoľko by ste mali pod kontrolou to, či by ste na priateľa kričali?“, „To, či na niekoho budem alebo nebudem kričať je len a len na mne.“, „Kričať na takého priateľa by bolo pre mňa ťažké.“ a „Keby som chcel, tak by bolo pre mňa jednoduché na neho kričať.“

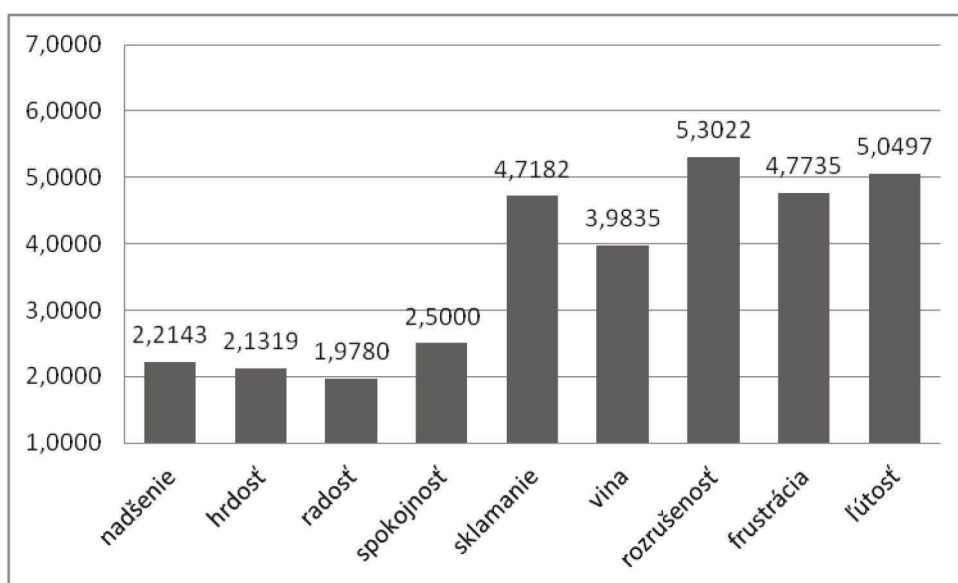
Respondenti mali k dispozícii 7 bodovú odpoveďovú škálu, kde 1 predstavovala odpoveď „vôbec nie“ a 7 „veľmi“. Súčasťou dotazníka boli aj otázky pýtajúce sa na rod, vek a vzdelanie respondentov. Cronbachova alfa pre pozitívne a negatívne emócie v závislosti na reakcii nadobúdala hodnoty pohybujúce sa od 0,744 po 0,897.

VÝSLEDKY

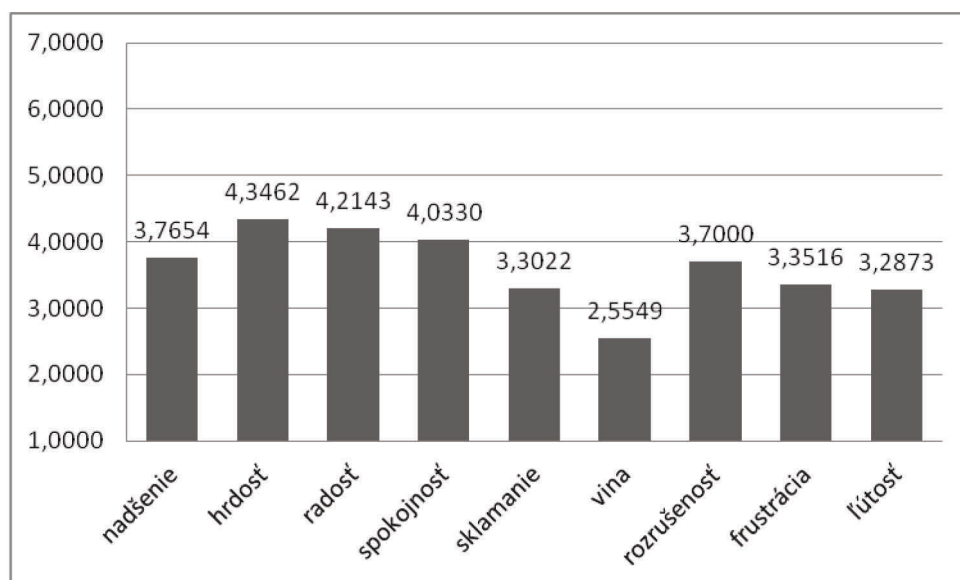
Pre identifikáciu charakteru emócií spájajúcich sa s uskutočnenou a neuskutočnenou agresiou boli pre každú emóciu vypočítané hodnoty priemerných odpovedí, pričom bola vytvorená priemerná hodnota odpovedí v rámci pozitívnych aj negatívnych emócií. Výsledky poukazujú na prevahu negatívnych emócií po uskutočnenej agresii ($t = -18,920$, $p < 0,000$) a pozitívnych emócií po neuskutočnenej agresii ($t = 4,674$, $p < 0,000$). Medzi emócie, ktoré boli očakávané v najintenzívnejšej miere po kričaní patrili rozrušenosť, ľútosť, frustrácia a sklamanie. Naopak najmenej v tomto prípade očakávali prežívanie radosti a hrdosti (graf 1).

Naproti tomu pri neuskutočnenej agresii očakávali najsilnejšie prežívanie pocitov hrdosti, radosti, spokojnosti a najslabšie prežívanie viny a ľútosti (graf 2).

Graf 1: Očakávané emócie po agresívnej reakcii

Graf 2: Očakávané emócie po neuskutočnení agresívnej reakcie

Boli porovnávané aj rozdiely medzi očakávanými negatívnymi emóciami po kričaní a pozitívnymi po nekričaní. Tu sa preukázal významný rozdiel ($t = 4,978$, $p < 0,000$), kde bolo vyššie očakávanie negatívnych emócií. Takisto boli zisťované rozdiely medzi očakávanými pozitívnymi emóciami po kričaní a negatívnymi po nekričaní, pričom sa potvrdilo výrazne vyššie očakávanie negatívnych emócií po nekričaní ($t = -9,977$, $p < 0,000$).

Hodnoty korelácií navyše ukázali signifikantné vzťahy medzi jednotlivými faktormi (tab.1), a to tak v pozitívnom, ako aj v negatívnom smere.

Tab. 1: Hodnoty korelácií

			agresívna reakcia		vyhnutie sa agresívnej reakcii	
			pozitívne emócie	negatívne emócie	pozitívne emócie	negatívne emócie
agresívna reakcia	pozitívne emócie	r_{xy}	1	-0,2832	-0,1266	0,3384
		p		0,000**	0,0913	0,000**
	negatívne emócie	r_{xy}	-0,2832	1	0,1534	-0,0322
		p	0,0001		0,042*	0,6709
vyhnutie sa agresívnej reakcii	pozitívne emócie	r_{xy}	-0,1266	0,1534	1	-0,4471
		p	0,0913	0,0420		0,000**
	negatívne emócie	r_{xy}	0,3384	-0,0322	-0,4471	1
		p	0,0000	0,6709	0,0000	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Uvedené korelácie potvrdzujú predpoklad, že tí ľudia, ktorí očakávajú prežívanie pozitívnych emócií po kričaní zároveň očakávajú výraznejšie prežívanie negatívnych emócií po nekričaní, čo by malo zodpovedať charakteru rozloženia emócií v prípade, že sa niekto chce správať agresívne.

V snahe preniknúť hlbšie do problematiky bolo jedným z cieľov zistenie významnosti vplyvu kontroly a chuti vynadať na skladbu emócií. Najprv sme sa zamerali na očakávanie pozitívnych emócií po kričaní. V tejto súvislosti boli dáta podrobené dvojvchodnej ANOVE, kde sa nepreukázali signifikantné rozdiely s ohľadom na oba faktory aj ich interakciu v oboch situáciách (tab.2).

Tab. 2: Vplyv kontroly a chuti vynadať na očakávané emócie po agresívnej reakcii

	Faktor	F	p
Pozitívne emócie	kontrola	3,9920	0,0533
	chuť vynadať	0,2040	0,6542
	interakcia	0,2181	0,6433
Negatívne emócie	kontrola	1,2925	0,2635
	chuť vynadať	0,1368	0,7138
	interakcia	0,1578	0,6937

Pri podrobnejšom náhľade (tab. 3) zameranom na jednotlivé emócie sa zistili signifikancie v niekoľkých prípadoch, konkrétne šlo o nadšenie a spokojnosť, ktoré po kričaní viac očakávali ľudia s nízkou kontrolou a vysokou chuťou vynadať, hrdosť a radosť, ktoré očakávali viac ľudia s vysokou chuťou a napokon ľútosť, ktorej intenzívnejšie prežívanie očakávali ľudia s vysokou kontrolou a nízkou chuťou vynadať.

Tab. 3: Rozdiely v očakávaných emóciách vzhľadom na chuť vynadať a kontrolu pri uskutočnenej agresii

emócie	chuť vynadať		F	p	kontrola		F	p
	nízka	vysoká			nízka	vysoká		
nadšenie	1,8889	2,5059	4,1091	0,0448*	2,8667	1,5625	10,0902	0,0030**
hrdosť	1,7778	2,3647	4,3945	0,0381*	2,2333	1,6563	2,7976	0,0996
radosť	1,4167	2,3647	14,3535	0,0002**	1,8333	1,5625	1,3617	0,2478
spokojnosť	2,0278	2,9412	9,1742	0,0030**	2,5333	1,8125	5,8627	0,0185**
sklamanie	4,8611	4,7500	0,1025	0,7500	5,0000	5,2813	0,4638	0,4985
vina	4,5556	3,9765	2,8602	0,0934	4,0000	3,9063	0,0396	0,8431
rozrušenosť	5,6944	5,3765	1,2596	0,2640	5,5000	5,6250	0,1262	0,7236
frustrácia	4,8571	4,9529	0,0883	0,7669	4,8276	5,2188	0,9180	0,3419
ľútosť	5,5278	4,7381	6,6693	0,0115*	4,5172	5,7500	8,0231	0,0068**

*p<0,05, **p<0,01

Ďalej sme sa zamerali na situáciu, kedy k agresívnej reakcii nedošlo. V tomto prípade boli dáta opäť podrobené dvojvchodnej ANOVE, ktorá preukázala významný vplyv chuti vynadať (tab. 4).

Tab. 4: Vplyv kontroly a chuti vynadať na očakávané emócie po neuskutočnení agresívnej reakcie

	Faktor	F	p
Pozitívne emócie	sebakontrola	0,0269	0,8707
	chuť vynadať	2,9472	0,0949
	interakcia	0,6642	0,4206
Negatívne emócie	sebakontrola	0,0620	0,8049
	chuť vynadať	7,0831	0,0117**
	interakcia	0,2517	0,6191

**p<0,01

Napriek tomu, že pri celostnom náhľade bol potvrdený vplyv len jedného faktora, boli potrebné aj podrobnejšie analýzy (tab. 5).

Tab. 5: Rozdiely v očakávaných emóciách vzhľadom na chuť vynadať a kontrolu pri neuskutočnenej agresii

emócie	chuť vynadať				kontrola			
	nízka	vysoká	F	p	nízka	vysoká	F	p
nadšenie	4,6857	3,4286	10,1022	0,0025**	2,9310	3,6563	2,5786	0,1137
hrdost'	4,7222	4,1647	2,3565	0,1274	3,7333	4,0938	0,5730	0,4520
radost'	4,7222	4,0941	3,4466	0,0659	3,8000	3,8750	0,0253	0,8741
spokojnosť	4,6667	3,8706	5,7869	0,01768*	3,6333	3,8125	0,1555	0,6948
sklamanie	2,3611	3,7765	21,0011	0,0000**	3,6333	3,0625	1,3345	0,2526
vina	2,0556	3,0000	8,8917	0,0034*	2,8000	2,0000	4,2837	0,0428*
rozrušenosť	2,8889	4,1807	14,0948	0,0002**	3,9667	3,8438	0,0665	0,7974
frustrácia	2,5556	3,8824	14,1760	0,0002**	3,9000	3,4688	0,7004	0,4060
ľútosť	2,6389	3,7381	9,8558	0,0021**	3,5862	3,1875	0,5898	0,4455

*p<0,05, **p<0,01

Ukázalo sa, že nadšenie aj spokojnosť po nekričaní vo vyššej miere očakávali ľudia nízkou chuťou vynadať. Pri negatívnych emóciách vo všetkých prípadoch platilo, že ich výraznejšie očakávali ľudia s vysokou chuťou. Vplyv kontroly bol významný len pri vine. Jej intenzívnejšie prežívanie očakávali ľudia s nízkou kontrolou.

DISKUSIA A ZÁVER

Cieľom predkladanej štúdie bola snaha priblížiť isté špecifiká očakávaných emócií ako jedného z faktorov, ktorý má regulačný charakter. Záujem sa primárne sústredil na ich meniacu sa povahu v závislosti od situácie, kde bola prítomná provokácia. Okrem toho bolo snahou priblížiť úlohu dvoch kľúčových faktorov, ktoré môžu mať významný vplyv na skladbu očakávaných emócií. Centrálnu úlohu v oboch prípadoch hrala verbálna agresia vo forme kričania a/alebo nadávania druhému.

Základným predpokladom pri naplňovaní prvého cieľa bolo tvrdenie, že očakávanie negatívnych emócií po agresívnej reakcii (ako negatívneho dôsledku) bude pôsobiť inhibujúco, a zároveň sa bude spájať s nižším očakávaním pozitívnych emócií v takejto situácii. Naopak očakávanie pozitívnych emócií po kričaní sa bude spájať s očakávaním negatívnych emócií

po nekričaní (Archer, Southall, 2009, Archer, Fernández-Fuertes, Thanzami, 2010, Marks, Hine, 2012, Rutter, Hine, 2005). Uskutočnené analýzy potvrdili uvedený predpoklad.

Okrem toho sa však ukázalo, že v celom súbore prevažovali negatívne emócie po kričaní a pozitívne po nekričaní, čo poukazuje na prítomnosť inhibičnej tendencie. V momente, kedy boli porovnávané očakávané pozitívne emócie po kričaní a negatívne po nekričaní, prevážili negatívne emócie. Tento jav môže byť na prvý pohľad zarážajúci, avšak je možné ho vysvetliť samotnou skladbou emócií. Medzi najčastejšie očakávané negatívne emócie boli zaradené frustrácia a rozrušenosť, ktorých prežívanie sa spája práve so stratou možnosti ventilácie napätia v konflikte. Na druhej strane však pomerne vysoké skóre získala vina. Z toho dôvodu odporúčame v budúcnosti realizáciu ďalších analýz, ktoré by tieto výsledky lepšie osvetlili.

V rámci predkladaného príspevku bola analyzovaná aj úloha dvoch faktorov, ktoré môžu vo významnej miere ovplyvňovať skladbu očakávaných emócií. Šlo o chuť vynadať (behavioral desire) a kontrolu. Výsledky opäť v súlade so zahraničnými štúdiami týkajúcimi sa chuti vynadať potvrdili predpoklad, podľa ktorého väčšia chuť vynadať sa spája s pozitívnymi emóciami po kričaní a negatívnymi po nekričaní (Baumgartner, Pieters, Bagozzi, 2008, Richetin, Richardson, Boykin, 2011). V očakávaní negatívnych emócií po kričaní sa skupiny nelíšili. To môže byť opäť pripísané povahe verbálnej agresie, ktorá je spoločnosťou odmietaná.

V celku zaujímavým bolo zistenie, podľa ktorého sa očakávanie spokojnosti, nadšenia po kričaní, a tiež viny po nekričaní spájalo s nízkou kontrolou. To by bolo možné pripísať na vrub teóriám, podľa ktorých sa človek správa spôsobom zachovávajúcim pocity sebahodnoty (viď napr. Gini, 2006). Ľudia s nízkou sebakontrolou sa mohli s agresívnym správaním natoľko stotožniť, že očakávajú jeho pozitívne dôsledky vo väčšej miere. Na druhej strane však ich očakávanie nebolo výrazne intenzívne (priemerná odpoveď sa pohybovala okolo 2,5–2,8 na sedembodovej škále, kde 1 znamenala, že respondent vôbec neočakáva prežívanie emócie). Pri ostatných pozitívnych emóciách sa podobný rozdiel neukázal. V súvislosti s negatívnymi emóciami bolo zistené, že ľútosť po kričaní viac očakávali ľudia s vysokou kontrolou, (čo je v súlade s vnímaním verbálnej agresie ako zlyhania sebakontroly).

Celkovo sa však nepotvrdil očakávaný vplyv kontroly na emócie, čo je v rozpore so zahraničnými štúdiami, podľa ktorých tu má sebakontrola nezastupiteľnú úlohu (Archer, Southall, 2009, Archer, Fernández-Fuertes, Thanzami, 2010). V tomto bode je možné spomenúť rozdiely v ponímaní kontroly podľa Bagozziho (viď. Napr. Perugini, Bagozzi, 2001a, 2001b, Kraft, 2005) a súčasného pohľadu na sebakontrolu reprezentovaného najmä Baumeisterom (viď napr. Baumeister, DeVal, 2005), ktorý ju koncipuje o čosi užšie, presnejšie a nezahŕňa do nej napríklad sebaúčinnosť. Z toho dôvodu do budúcnosti odporúčame opätovnú analýzu vzájomných vzťahov nielen medzi očakávanými emóciami a nanovo zadefinovanou sebakontrolou, ale aj ostatnými súčasťami modelu EMGB aplikovaného na agresiu.

Aktuálne predkladaný príspevok je súčasťou širšieho výskumu, ktorého cieľom je overenie platnosti modelu EMGB. Nadväzujúc na prezentované zistenia by mohlo byť prínosným výraznejšie zahrnutie inhibície a sebakontroly do celého modelu. Jednou z možností je napríklad využitie duálneho prístupu k sebakontrolu).

LITERATURA

- Anderson, C.A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Reviews of Psychology*, 53, 27–51.
- Archer, J., Fernández-Fuertes, A. A., Thanzami, V. L. (2010). Does Cost/Benefit Analysis or Self-Control Predict Involvement in Two Forms of Aggression? *Aggressive Behavior*, 36, 292–304.
- Archer, J., Southall, N. (2009). Does Cost-Benefit Analysis or Self-Control Predict Involvement in Bullying Behavior by Male Prisoners. *Aggressive Behavior*, 35, 31–40.
- Armitage, CH. J. & Conner, M. (2001). Efficacy of the Theory of Planned Behaviour: A meta-analytic review. *British Journal of Social Psychology*, 40, 471–499.
- Bagozzi, R. P., Baumgartner, H., Pieters, R. (1998). Goal-Directed Emotions. *Cognition and Emotion*. 12 (1), 1–26.
- Baumeister, R. F., Dwall, C. N., a kol. (2005). Violence restrained: Effects of self-regulation and its depletion on aggression. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 62–76.
- Baumgartner, H., Pieters, R. & Bagozzi, R. P. (2008). Future-oriented emotions: Conceptualization and behavioral effects. *European Journal of Social Psychology*, 38, 685–696.
- Berkowitz, L. (1993) *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., Ramussen, H. N., Wrosch, C. (2006). Self-regulation Processes and Health: The Importance of Optimism and Goal Adjustment. *Journal of Personality*, 74 (6), 1721–1748.
- Denzler, M., Förster, J., Liberman, N. (2009). How Goal-fulfillment decreases aggression. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 90–100.
- Dunn, J. R., Schweitzer, M. E. (2005). Feeling and believing: the influence of emotion on trust. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88 (5), 736–748.
- Geen, R. G. (2001). *Human Aggression*. Open University Press, Buckingham,
- Gini, G. (2008). Social cognition and moral cognition in bullying: What's wrong? *Aggressive Behavior*, 32, 528–539.
- Goldstein, S. E., Tisak, M. S. (2004). Adolescents' Outcome Expectancies about Relational Aggression within Acquaintanceships, Friendships, and Dating Relationships. *Journal of Adolescence*, 27, 283–302.
- Higgins, E. T. (2000). Making a good decision: Values from fit. *American Psychologist*, 55, 1217–1230.
- Kraft, P., Rise, J., Sutton, S., et al. (2005). Perceived difficulty in the theory of planned behaviour: Perceived behavioural control or affective attitude? *British Journal of Social Psychology*, 44, 479–496.
- Leone, L., Perugini M. & Bagozzi R. P. (2005). Emotions and decision making: Regulatory focus moderates the influence of anticipated emotions on action evaluations. *Cognition and Emotion*, 19 (8), 1175–1198.
- Lerner, J. S., Keltner, D. (2001). Fear, anger, and risk. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 81 (1), 146–159.
- Lerner, J. S., Tiedens, L. Z. (2006). Portrait of The Angry Decision Maker: How Appraisal Tendencies Shape Anger's Influence on Cognition. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19, 115–137.
- Marks, A. D. G., Hine, D. W., Manton, G. C., Thorsteinsson, E. B. (2012). Can Outcome Expectancies Help Explain Sex Differences in Direct and Indirect Aggression? *Journal of Applied Social Psychology*, 42 (1), 151–169.
- Perugini M. & Bagozzi R. P. (2004b). An alternative view of pre-volitional processes in decision making: Conceptual issues and empirical evidence. In: Haddock, G, Maio, G. R.

- (Ed.) *Contemporary Perspectives on the Psychology of Attitudes: The Cardiff Symposium* (s. 1–50). Hove, UK: Psychology Press.
- Perugini, M. & Bagozzi, R. P. (2004a). The distinction between desires and intentions. *European Journal of Social Psychology*, 34, 69–84.
- Perugini, M., Conner, M. (2000). Predicting and understanding behavioral volitions: the interplay between goals and behaviors. *European Journal of Social Psychology*, 30, 705–731.
- Ráčová, B (2011). Vývinové aspekty sebakontroly. FF UPJŠ: Košice.
- Richetin, J., Richardson, D. S. & Boykin, D. M. (2011). Role of Prevolitional Processes in Aggressive Behavior: The Indirect Influence of Goal, *Aggressive Behavior*, 37, 36–47.
- Rutter, A., Hine, D. W. (2005). Sex Differences in Workplace Aggression: An Investigation of Moderation and Mediation Effects. *Aggressive Behavior*, 31, 254–270.